İNGİLİZCE–TÜRKÇE ÇEVİRİ METİNLERDE LEVENSHTEIN UZAKLIĞI İLE DESTEKLENMİŞ ÇAPA TABANLI CÜMLE EŞLEME

Emir Kızılırmak
171402209

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı
Bilgisayar Mühendisliği Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Aksoy Tüysüz

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak, 2020

İNGİLİZCE–TÜRKÇE ÇEVİRİ METİNLERDE LEVENSHTEIN UZAKLIĞI İLE DESTEKLENMİŞ ÇAPA TABANLI CÜMLE EŞLEME

Emir Kızılırmak
17 14 02 209
Orcid: 0000-0001-8518-5152

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı
Bilgisayar Mühendisliği Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Aksoy Tüysüz

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak, 2020

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

EMİR KIZILIRMAK'ın "İngilizce-Türkçe Metinlerde Levenshtein Uzaklığı İle Desteklenmiş Çapa Tabanlı Cümle Eşleme" başlıklı tezi 24.01.2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi oy birliğiyle/~~oy çokluğuyla~~, başarılı/~~başarısız~~ olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Aksoy TÜYSÜZ	.....
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Selim BAYRAKLI	.....
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Volkan TUNALI	.....

Prof. Dr. Belma AKŞİT
Enstitü Müdürü V.

05/02/2020

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bulguların sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Emir KIZILIRMAK

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmamı gerçekleştirmemde, Bilgisayar Mühendisliği lisans eğitimim ve Tezli Bilgisayar Mühendisliği yüksek lisans eğitimim süresi boyunca kattığı birbirinden değerli bilgilerin yanısıra 1 yıl boyunca yardımlarını esirgemeyen, paylaştığı her bilginin hayatıma ayrı bir anlam kattığı saygıdeğer değerli danışman hocam; Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Aksoy Tüysüz'e tez çalışmam boyunca bir an bile olsun desteğini esirgemeyen aileme ve Hande Beliz Dağhan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Emir Kızılırmak

Ocak 2020

ÖZ

İNGİLİZCE–TÜRKÇE ÇEVİRİ METİNLERDE LEVENSHTEIN UZAKLIĞI İLE DESTEKLENMİŞ ÇAPA TABANLI CÜMLE EŞLEME

Emir Kızılırmak
Yüksek Lisans Tezi
Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı
Bilgisayar Mühendisliği Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Aksoy Tüysüz
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020

Doğal dil işlemi, yapay zekânın ve dil biliminin gelişimiyle son yıllarda önem kazanmıştır. Çeviri şirketlerinin yapmış olduğu, "Türkçe'den İngilizce'ye - İngilizce 'den Türkçe'ye" birebir çevirileri cümlelerin sırasının değişmesi veya rastgele sıralanması sonucunda, cümleleri tekrar düzenlemek için insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Doğal dil işleme alanında, cümle hizalama algoritmaları ile ilgili çok sayıda algoritma vardır. Bu tez aşamasında sözlüğe ve cümlelerin kelime konum hizalama tekniklerine dayanarak yeni ve etkili bir yöntem önerdik. Bu yöntem sayesinde insan gücünü azaltmak, cümleleri hızlı ve doğru biçimde hizalamak mümkün olacaktır. Bu tez çalışması cümle hizalama işlemini, sözlüğe dayalı ve Levenshtein Mesafe algoritmasını kullanarak gerçekleştirmektedir. Yapılan algoritma sonrasında bilimsel, teknoloji gibi metinlerde sözlükte bulunmayan ve metin içerisinde kendini tekrarlamayan kelimelerin sayısı arttıkça cümle hizalama başarı oranın arttığı sözlükte bulunan ve kendini tekrarlayan kelime sayısının kitap, roman, hikâye gibi metinlerde ise cümle hizalama başarı oranın düştüğü gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Doğal Dil İşleme; Cümle Eşleme; Çapa

ABSTRACT

A LEVENSHTEIN DISTINCE AUGMENTED ANCHOR-BASED SENTENCE ALIGNMENT FOR ENGLISH-TURKISH TRANSLATED TEXT

Emir Kızılırmak
Master Thesis
Department of Computer Engineering
Computer Engineering Programme
Advisor: Asst. Prof. Mehmet Ali Aksoy Tüysüz
Maltepe University Graduate School, 2020

The natural language process has gained importance in recent years with the development of artificial intelligence and linguistics. As a result of the changing or random ordering of sentences made by the translation companies, from Turkish to English & English to Turkish" manpower is needed to rearrange the sentences. In the field of natural language processing, there are many algorithms related to sentence alignment algorithms. In this thesis, we propose a new and effective method based on the vocabulary and word position alignment techniques of sentences. With this method, it will be possible to reduce the manpower and to align sentences quickly and accurately. This thesis is based on dictionary and "Levenshtein Distance" algorithm. After the algorithm, it is observed that sentence alignment success rate decreases with the number of words that are not found in the dictionary such as scientific and technology and the number of words that do not repeat itself in the text increases, and the number of words that repeat itself in books, novels and stories decreases.

Keywords: Natural Language Process; Sentence Allignment; Anchor

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... İİ
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ..... İİİ
TEŞEKKÜR ..... İV
ÖZ V
ABSTRACT ..... Vİ
İÇİNDEKİLER ..... Vİİ
TABLOLAR LİSTESİ ..... Vİİİ
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... İX
KISALTMALAR X
ÖZGEÇMİŞ ..... Xİ
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
1.1 Doğal Dil İşleme (Natural Language Processing) 1
1.2 Doğal Dil İşleme Kullanım Alanları 2
1.3 Doğal Dil İşleme Paketleri [3] 3
1.4 Cümle Eşleme 4
1.5 Bilgisayar Destekli Çeviri 5
1.6 Literatür Araştırması 6
BÖLÜM 2. YÖNTEM 8
2.1 Veriler 8
2.2 Uygulanan Yöntem 8
BÖLÜM 3. BULGULAR VE YORUMLAR 14
3.1 C# Programlama Dili Hakkında 14
3.1.1 Web Uygulamaları (ASP.NET) 15
3.1.2 Konsol Uygulamaları 16
3.1.3 Mobil Uygulamalar 17
3.1.4 Web Servis Uygulamaları 18
3.1.5 DLL Uygulamalar 19
3.1.6 Windows Form Uygulamaları 19
3.1.7 Oyun Tasarlama 19
BÖLÜM 4. SONUÇ 20
4.1 Gelecekte Yapılabilecek Çalışmalar 22
KAYNAKÇA 23

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 - Hukuk içerikli metinlerdeki cümle ve kelime sayıları 21

Tablo 2 - Hukuk içerikli metinlerdeki cümle eşleme işleminden sonra ki cümle sayısı 21

Tablo 3 - Teknoloji içerikli metinlerdeki cümle ve kelime sayıları 21

Tablo 4 - Teknoloji içerikli metinlerdeki cümle eşleme işleminden sonra ki cümle sayısı 21

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 - İlk İngilizce cümle 8
Şekil 2 - İngilizce cümlenin kelimelere ayrıştırılması 9
Şekil 3 - Sözlükte bulunmayan kelimeler 10
Şekil 4 - Zemberek kütüphanesinin yüklenmesi 11
Şekil 5 - Sözlükte bulunmayan kelimelerin geçtiği Türkçe cümleler 12
Şekil 6 - Türkçe cümlelerin skorlanması 12
Şekil 7 - Levenstein örneği 13
Şekil 8 - Dünyada C# kullanımı 14
Şekil 9 - Web Uygulamaları (ASP.NET) 16
Şekil 10 - Konsol Uygulamaları 17
Şekil 11 - Mobil Uygulamalar 18
Şekil 12 - Web Servis Uygulamaları 18
Şekil 13 - Windows Form Uygulamaları 19

KISALTMALAR

AI : Yapay Zeka (AI)

CAT : Bilgisayar Destekli Çeviri (Computer Assisted Translation)

CMD : Komut Satırı (Command)

C# : C Sharp

IEEE : Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Enstitüsü

(The Institute of Electrical and Electronics Engineer)

NLP : Doğal Dil İşleme (Natural Language Processing)

SOAP : Simple Object Access Protocol – Basit Nesne Erişim Protokol

ÖZGEÇMİŞ

Emir Kızılırmak

Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Okul/Bölüm*
Y.Ls.	2020	Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bilgisayar Mühendisliği Tezli Yüksek Lisans Programı
Ls.	2015	Maltepe Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği (İngilizce)
Lise	2005	İstek Özel Uluğbey Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2018 -	Fiba Perakende Grubu – Yazılım Uzmanı ve DBA
2017- 08	Ceva Lojistik – Yazılım Uzmanı
2016- 07	Intellica Yazılım Danışmanlığı – Yazılım Danışmanı

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Istanbul, 1988 Cinsiyet: Erkek
Yabancı diller : İngilizce (çok iyi); Almanca(çok az)
E-posta : emirkizilirmak@gmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

1.1 Doğal Dil İşleme (Natural Language Processing)

Doğal dil işleme (Natural Language Processing - NLP), genel anlamıyla yapay zekâ ile dil biliminin bir araya gelmesinden oluşan Bilgisayar Bilim dalıdır. Doğal dil işleme, insanların kullandıkları dili bilgisayar ortamına aktararak işleme işlemidir. Doğal dil işleme ilk olarak 1948 yılında Londra'da bulunan Birkbeck College'da geliştirilen bir sözlük sistemiydi. Sonrasında 1949 yılında Warren Weaver tarafından İkinci Dünya Savaşı sırasında kod kırmak için kullanılmıştır. İkinci Dünya savaşı sırasında Weawer, insanların çeşitli diller konuşsa da tek bir dilde yazılan belgenin içerisindeki kodu bir kez kırıldığında, bu belgeyi başka dilde çıkarmak mümkün olacaktır. Bu fikri İkinci Dünya savaşında Amerikalılar, Almanca'yı İngilizce'ye çevirmek uğraştılar sonrasında Rusça'dan İngilizce'ye ve Fransızca'ya çevirmek için kullanılmıştır. Sovyetler Birliği, İngilizce'den veya Fransızca'dan Rusça'ya çeviriler başladı 1950 yılında Alan Turing, şuan Turing testi olarak bilinen "Makineler düşünebilir mi ?" fikriyle "Bilgi İşlem Makineleri ve Zekâ" makalesi yayınlanmıştır.

1960'lı yılların ortalarında Otomatik Dil İşleme Komitesi (ALPAC) bir rapor hazırladı ve bu raporda, "Genel bilimsel metinin makine çevirisi olmadığı ve hiçbirinin acil durumda olmadığı" sonucuna varıldı. Bu rapor sonrasında Makine çevirisi için yatırımlar durduruldu ve Doğal dil işleme alanındaki çalışmalar durduruldu.

1970'li yıllarda ise konuşma verilerini bilgisayar tarafında anlaşılabilir ve yapılandırmış olan "kavramsal ontolojiler" yazmaya başlandı ve bu alanda birçok sohbet botu yazıldı.

1980'lere kadar geliştirilmiş olan doğal dil işleme sistemleri karmaşık elle yazılmış kural setlerine dayanıyordu. Fakat 1980'li yıllarda birçok makine öğrenme algoritmalarının geliştirilmesiyle doğal dil işleme alanında yeniçağ açılmıştır. Dönüşüm sel dilbilgisinin azalmasından kaynaklıydı. Doğal dil işleme ile mevcut durumlar kullanılarak benzer şekilde yeni kural setleri oluşturacak hale gelmiştir.

1990'lı yıllarda, IBM araştırma firmasının çalışmaları sonucunda makine çevirisi meydana geldi. Öncelikle makine çevirisini, Kanada parlamentosu, Avrupa birliği ve çeviri şirketleri yararlanmaya başladı. Makine çevirisinin başarısı kullanılan derleme bağlıydı.

2000'li yıllardan günümüze doğal dil işleme çok fazla denetimsiz ve yarı denetimli öğrenme algoritmaları geliştirilmiştir. 2010'lu yıllarda temsili öğrenme ve derin sinir ağı tarzı makine öğrenme sistemleri, doğal dil işleme için çok daha gelişmiş ve başarılı sonuçlar elde etmeye yarar sağlamıştır.

Bilgi teknolojilerinin gelişmesiyse doğal dil işleme daha pratik ve kolay hale gelmiştir. İnsan dilindeki belirsizlik konusunda doğal dil işleme yetersiz kalmaktadır. Örneğin, borsa haberlerinin doğal dil işleme ile analiz edilip sonrasındaki borsa piyasasının iyi veya kötü gideceği tahmini yapılamamaktadır. [1]. [2].

1.2 Doğal Dil İşleme Kullanım Alanları

- Soru Cevaplama (Question Answering, OA), Bilgisayara sorulan bir soruya cevap verme yazılımıdır. Örneğin, bazı web sitelerinde bulunan sohbet botlarında kullanılan yöntemlerdir.

- Bilginin Çıkartılması (Information Extraction, IE), Bir metini analiz ederek içerisinden bilgi çıkartması. Örneğin, bir konferans davetiyesi metini içerisinden konferansın ne zaman ve nerede gerçekleşeceği gibi bilgilerin analiz edilmesidir.

- Duygu Analizi (Sentement Analysis, SA), Bir cümlenin olumlu veya olumsuz olduğunun analiz edilmesidir. Örneğin, A markası arabanın fiyatı çok uygun (olumlu) olduğunu fakat frenlerinin kötü (olumsuz) olduğunun analiz edilmesidir.

- Makine Diline Çevirisi (Machine Translation, MT), Bir dilden diğer dile doğal dil işleme işlemiyle çevrilmesidir. Bunun en bilinen örneği ise Google Translate 'tir.

- Sözcük Anlamı Açıklaştırma (Word Sense Disambiguation, WSD), Bir kelimenin sözlük anlamı olduğunu yoksa sözlükte bulunmayan bir kelime olmasının analizidir. Örneğin, Tatil turizminin en popüler yerlerinden birisi Bodrum'dur. Burada ki "Bodrum" kelimesi, evin bodrumu mu yoksa Türkiye'de bulunan" Bodrum " ilçesi mi olduğunun analiz edilmesidir.

- Özetleme (Summarization), Metin veya paragraf içerisinden, konu ile ilgili özet çıkarmaya fayda sağlamaktadır. Mesela, bir haber metni içerisinden, haberini özetini çıkartmak.

1.3 Doğal Dil İşleme Paketleri [3]

- Dil Tespiti (Language Detection), Kelimenin veya metinin hangi dilde olduğunu belirlemek için kullanılmaktadır.

- Cümle Tespiti (Sentence Detector), Metin içerisindeki bir cümleleri tespit ederek, başlangıç ve bitişini bulmaktadır.

- Varlık İsim Tanıma (Named Entity Recognition), 3 temel kategoride incelenmektedir. Bunlardan ilki Enamex, kişi, yer ve organizasyon gibi ifadeleri bulmak için kullanılır. İkinci olarak TIMEX, gün ve tarih gibi zaman ile ilgili ifadeleri bulmak için kullanılır. Sonuncusu ise NUMEX, para ve yüzde ifadeleri bulmak için kullanılır.

- Kelime Bölütleyeici (Tokenizer), Cümlenin veya Metinin kelimelere ayrıştırılma işlemi için kullanılır.

- Metin Normelleştirme (Normalization), Yazım hatalarını denetleyip kelime önerme ve hatalı metinleri düzeltmek için kullanılır.

- Doküman Sınıflandırma (Document Categorizer), Naive Bayes algoritması kullanılarak belge sınıflandırıcı model oluşturulması için kullanılır.

- Metin Parçası Etiketleme (Part of Speech Tagger), Bir cümle içerisindeki kelime türlerini belirlemek için kullanılır.

- Bölümleme (Chunker), Bir cümle içerisindeki kelime gruplarını belirlemek için kullanılır.

- Kök Bulmak (Steamming), Kelimenin kök halini bulmak için kullanılır.

- Sözlüğe Dayılı Kök Bulmak (Lemmatization), Kelimenin sözlükteki ‘doğru’ halini tespit etmek için kullanılır.

1.4 Cümle Eşleme

Cümle hizalama işlemi bir doğal dil işleme araştırma alanıdır. Tanım olarak, iki farklı dilde birebir çevirisi olan çeviri şirketleri metinleri, akademik çalışmaları, haber sitelerinde yayınlanan makaleler, e-kitaplar üzerinde gerçekleşmektedir. Günümüzde cümle hizalama işlemi için gerçekleştirmek için çeşitli yöntemler ve algoritmalar mevcuttur. Bunları üç farklı başlık altında inceleyebiliriz.

1. Uzunluk tabanlı hizalama, Metnin anlam bilimi sayılmaz, istatistiksel yöntemleri kullanırlar.
2. Yer tabanlı hizalama, Uzunluk tabanlı hizalamaya benzemekte diktir. İki hizalama yönteminde de istatistiksel yöntemleri kullanmaktadır.
3. Sözlüğe dayalı hizalama, İki derlem içerisindeki kelimelerin sözlük ile karşılaştırmasını yapmaktadır.

- Uzunluk tabanlı cümle hizalama algoritmalarına örnek olarak **Gale and Church (1993)** algoritması ve **Brown et. (1991)** algoritması bulunmaktadır. Bu algoritmaların ikiside cümle uzunluklarını kelime sayısı ile karşılaştırma işlemini yapmaktadır.), **wu (1994)**
- Yer tabanlı hizalama algoritmalarına örnek olarak **Chuch (1993), Fung ve McKeown (1994)**
- Sözlüğe dayalı hizalama algoritmalarında, **Kay and Riischeisen (1993), Chen (1993), Haruno and Yamazaki (1996)**

Cümle hizalama işlemi, bir cümlenin bir cümleye çevrildiği (paralel derlem içerisinde) çevirilerde, cümle hizalama işleminin sonucunda 1-0, 1-1 veya 1-N ilişki olarak sonuç vermektedir. Hizalama işleminin sonucunda 1-1 ilişki bulması en iyi ihtimal anlamına gelmektedir.1-0 ilişki bulma, cümlenin diğer derlemde denk gelen cümleyi bulamamasıdır. 1-N ilişki ise diğer derlemde eşleşebilecek 1'den fazla cümle bulması anlamına gelmektedir.

1.5 Bilgisayar Destekli Çeviri

CAT (Computer Assisted Translation) veya Türkçe'deki ifade şekliyle Bilgisayar Destekli Çeviri (BDÇ) araçları, çeviri yaparken çevirmene kolaylık sağlaması amacıyla kullanılan bilgisayar yazılımlarıdır. Bilgisayar Destekli Çevirisi insan gücüne ihtiyaç duyulmadan veya çok az insan gücüyle gerçekleşen makine çevirisidir. Makine çevirisi, II. Dünya savaşından sonra 1950'lerin başına dayanmaktadır. 1954 yılında Georgetown üniversitesi ve IBM'in ortaklılığıyla "Georgetown Deneyi" ile 60'dan fazla Rusça cümlelerin İngilizce'ye çevirisini içeriyordu. Bu deneye makine çevirisi araştırmalarına öncülük etmiştir. Sonrasında çok sayıda araştırma yapılmıştır.

1964 yılının Nisan ayında, John R. Pierce ile kurulan "ALPAC" (Automatic Language Processing Advisory Committee - Otomatik Dil İşleme Danışma Komitesi) 1966 yılında yayınlaşmış raporunda makine çevirisinde hesaplamalı dilbilimdeki temel araştırmaya duyulan ihtiyacı anlattığı için çok önem kazanmıştır. Fakat bu rapor sayesinde ABD hükümetinin makine çevirisi ile ilgili yatırım azaltmasına sebep oldu. 1980'lerin sonunda bilgisayar gücünün artmasıyla maliyetler azaldı ve makine çevirisinin tekrar önem kazanmaya başladı. 1990 yıllarında başında ise bilgisayar destekli çevirileri önem kazanmaya başlamıştır. Günümüzde bilgisayar destekli çeviriyi, arama motorları ve Office programları kullanmaktadır. Örneğin, arama motorlarına "bugün hava çok nasıl" diye yazdığınız zaman "bugün hava nasıl" bunu mu demek istediniz diye kullanıcıya bilgi vermektedir. Bu bilginin arkasında bilgisayar destekli çeviri bulunmaktadır. Office programlarında yazım denetimi yaparken de bilgisayar destekli çeviri bulunmaktadır. Günümüzde çeviri şirketlerinin en çok kullandığı bilgisayar destekli çeviri programları,

1. SDL Trados
2. Wordfast
3. MemoQ
4. Logoport
5. SDL Studio
6. SDLX
7. Dejavu
8. Idiom

Bilgisayar destekli çevirinin tercüme sektörüne sağladığı katkılardan biri çok hızlı sonuçlara ulaşabilmek, insan gücünden daha hızlı sonuçlara ulaşmayı sağlar. Aslında bu araçlar size çeviri yapmıyor sadece kılavuz olmaktadır. Kolay terminoloji yöntemi sağlamaktadır. Terminoloji yönetiminde kendi oluşturmuş olduğunuz sözlüğü yazılımlara dâhil ettiğiniz zaman çok daha kaliteli sonuçlara sahip olmaktadır. Proje yönetimi sağlamaktadır, tercümeleri bu uygulama üzerinden paylaşabilir veya alabilirsiniz. Kalitesini kontrol edebilir çalışmalar, bilgisayar destekli çeviri programları çeviri yapmanın yanı sıra dilbilgisi kontrolünde gerçekleştirmektedirler. Html, pdf, psd, doc gibi dosya türleri üzerinde çalışma imkânı sunmaktadırlar.

1.6 Literatür Araştırması

Yapılan literatür taramasında cümle eşleme işlemi için,

1- **Compiling a Turkish-English Bilingual Corpus and Developing an Algorithm for Sentence Alignment** (Şerafettin Taşçı, A. Mustafa Güngör, Tunga Güngör) [4]

Konum tabanlı ve uzunluk temelli cümle hizalama algoritması kullanılarak ilk önce iki metin LingPipe ayıracı kullanılarak metinler paragraf ve cümlelere bölünmüştür.

- İlk aşamada, kaynak ve hedef metinlerdeki paragraflar hizalanır.
- İkinci aşama, Her paragraf çifti için, paragraflardaki cümleler sıralanır.

Tüm paragrafla çiftleri arasında bir skor hesaplanır ve skorun belirlenen limit değerden en düşük olan minimum skor olan çift eşleşir. Daha sonrasında her iki metinde hizalananlar ve hizalanacak paragraflar iki bölüme ayrılır ve algoritma tekrar tekrar çalıştırılır. Örneğin, bir hizalama algoritma bilimsel bir metne uygulandığında başarılı sonuçlar verebilir, ancak başarısı bir roman veya felsefe metni üzerine uygulandığında çarpıcı şekilde düşebilir.

2- **Turkish-English Sentence Alignment** (Ahmet Mustafa Güngör, Şerafettin Taşçı) [5]

Uzunluk temelli cümle hizalama algoritmasını kullanarak paragraf hizalama işlemi yapılmaktadır.

- Paragraf arasında puanlama yapılırken,
- Tam metin uzunlukları
- Cümle uzunluğu
- Üst cümlelerin bağlam uzunlukları
- Nether bağlamında cümle uzunlukları
- Tam metin uzunluk oranı
- Üst bağlam uzunluğu oranı)
- Nether bağlamı uzunluk oranı
- Cümle uzunluğu oranı
- Ağırlık katsayısı

Yukarıdaki parametreler kullanılarak puan, hesaplanır ve eşiğin altındaysa, en küçük çifti seçerek, tamamlanacak. Hizalamanın ardından paragrafların üst ve net kısımları bütün metin olarak kabul edilir ve yukarıdakiler için aynı prosedür uygulanır. Eğer hiçbiri metindeki çiftler arasındaki puanlar eşikten daha küçüktür, ardından tüm metinler hizalanır.

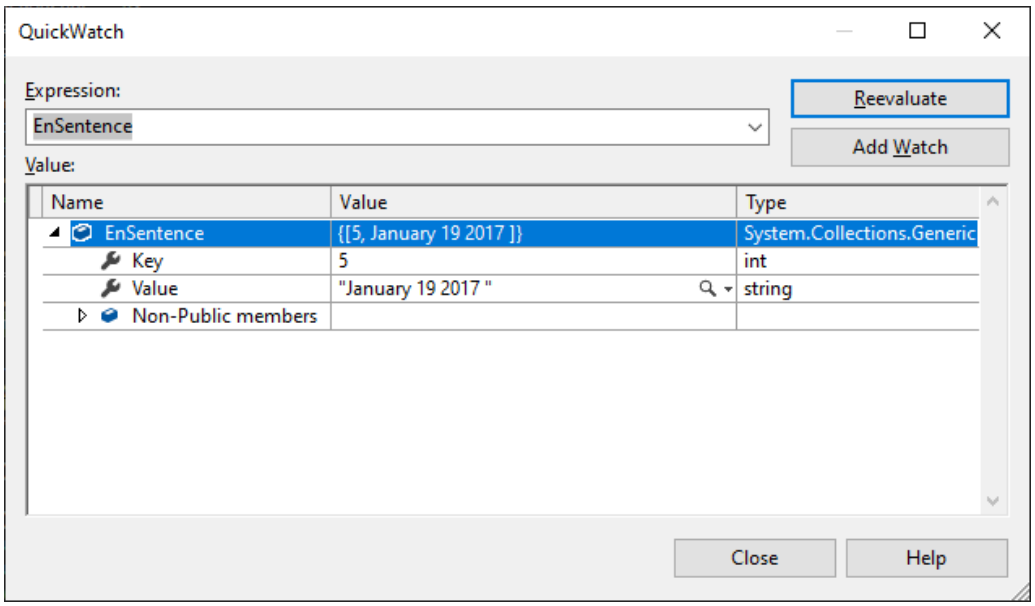
BÖLÜM 2. YÖNTEM

2.1 Veriler

Bu tez çalışmamda iki farklı veri seti kullanılmıştır. İlk veri seti, çeviri firmasından birebir Türkçe – İngilizce çevrilmiş karışık içerikli metinler elde edilmiştir. Toplamda, 398 adet Türkçe – İngilizce birebir çevirisi yapılmış Hukuk ile ilgili cümleliler ağırlıklı karışık metinler üzerinde tez çalışması yapılmıştır. İkinci veri seti ise teknoloji alanında toplamda 267 adet İngilizce - Türkçe birebir çevirisi yapılmış cümleler üzerinde çalışılmıştır.

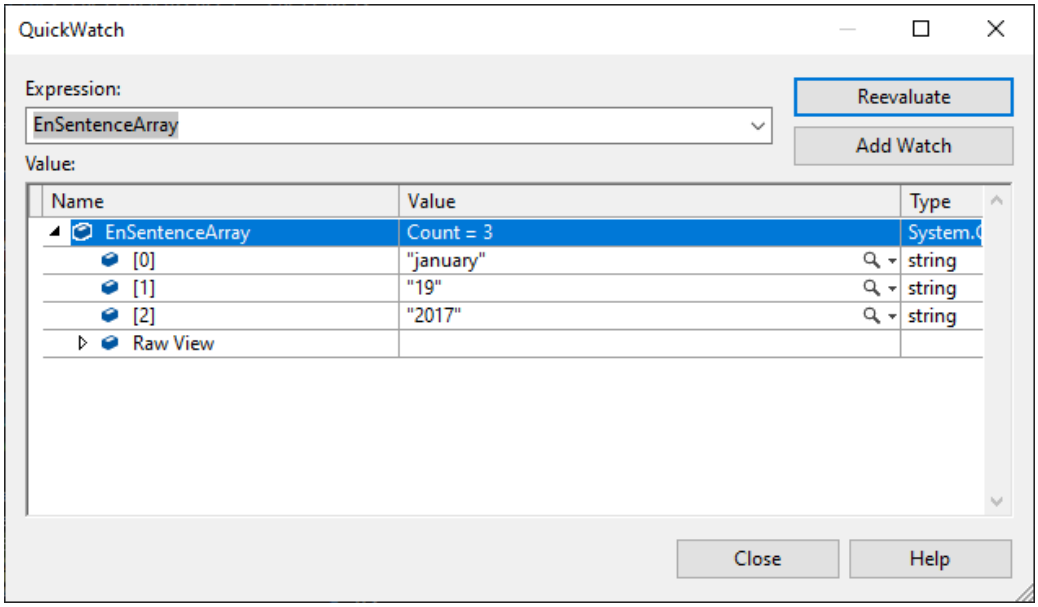
2.2 Uygulanan Yöntem

Bu tez çalışmamda C# programlama dili kullanılmıştır. C# kodunu derlemek için Microsoft Visual Studio programı yardımı ile derlenmiştir. İlk önce elde edilen birebir çevirisi yapılmış İngilizce - Türkçe metin veri seti ile bu tezimde cümle hizalama algoritması için geliştirdiğim yöntem, ilk önce İngilizce ve Türkçe veri seti uygulamaya kullanıcı tarafından belirtilen dizinden yüklenir. İlk yüklenmiş olan, İngilizce veri seti içerisinden ilk cümleyi alır.

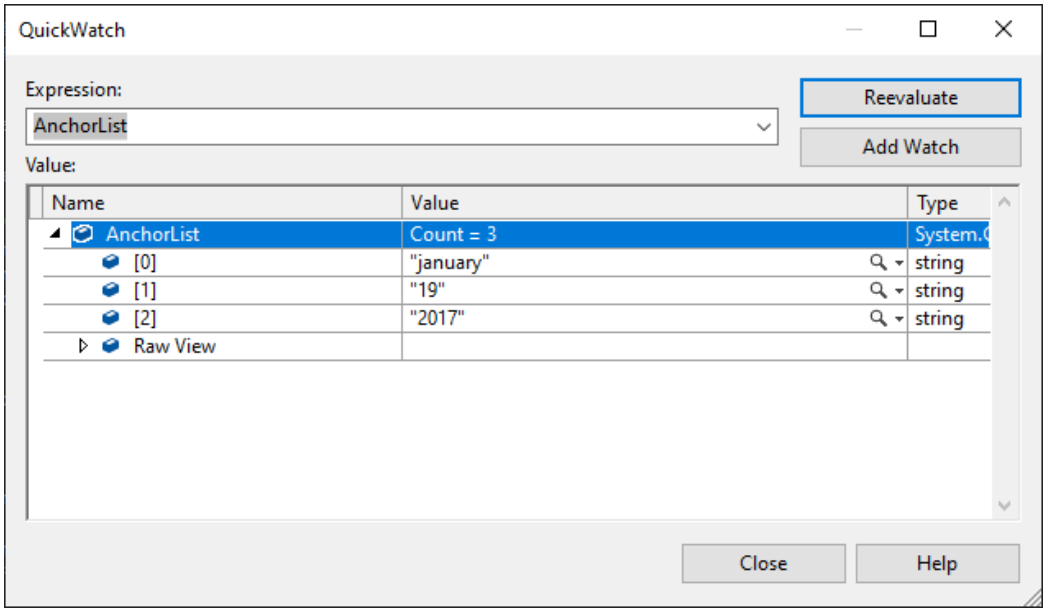
Şekil 1 - İlk İngilizce cümle

Cümleyi tokenize işlemini yaparak, kelimelerine ayırır ve kelimelerin noktalama işaretlerini ortadan kaldırmış olur ve sonrasında C# algoritma dilinde bulunan ToLower() metodu yardımıyla büyük harf olan kelimeleri küçük harflerine dönüştürür. Listede bulunan Etkisiz kelimeler (Stop words) listeden atılır. Etkisiz kelimelerin atılma amacı her yazıda geçtikleri için cümle hizalama işleminde pozitif bir katkı sağlamamaktadır. Etkisiz kelimeler atıldıktan sonra liste yeniden oluşturulur ve kelime kökü bulmak işlemi olan Lemmatization işlemi yapılır. Eğer kelimenin kökü bulunursa listedeki kelime, kökü ile yer değiştirilir. Eğer bulunamazsa kelime olduğu gibi bırakılır.

Şekil 2 - İngilizce cümlenin kelimelere ayrıştırılması

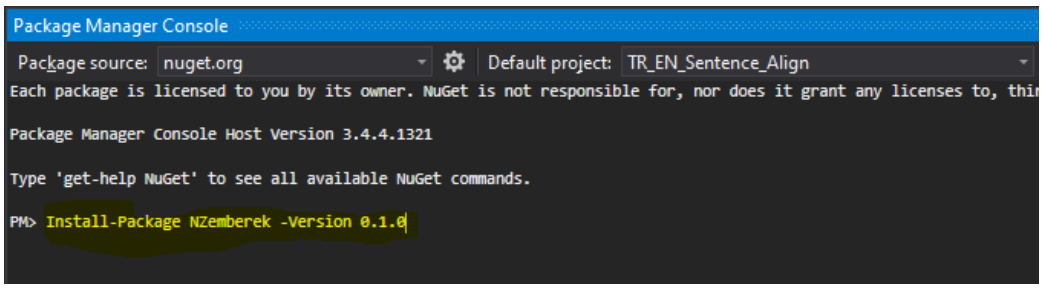
Bir sonraki aşamadı daha öncesinde hazırlanmış olan İngilizce – Türkçe sözlüğün anahtar – değer listesi programa yüklenir. İngilizce kelimelerin bulunduğu liste içerisinde bulunan kelimenin sözlükte bir karşılığı olduğunu veya olmadığını kontrolünü yapmaya başlar. Kontrolü yaparken öncesinde sözlükteki kelimeyi ToLower() metodu yardımıyla büyük harf olan kelimeleri küçük harflerine dönüştürür. Eğer sözlük içerisinde karşılığını bulamaz ise bu kelime sözlükte olmayan kelime (Anchor) olarak işaretlenmektedir. İlk İngilizce cümle listesinin içerisindeki bütün kelimeleri kontrol eder ve sözlükte olmayan kelimeleri İngilizce anchor listesine ekler. Bu bölümde, araştırmanın kimlik bilgilerinden olan problem, amaç, önem, varsayımlar, sınırlıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

Şekil 3 - Sözlükte bulunmayan kelimeler

Türkçe metin veri seti içerisindeki içerisinden ilk cümleyi alır ve o cümleyi tokenize işlemini yaparak, kelimelerine ayırarak. Kelimelerin noktalama işaretlerini ortadan kaldırmış olur ve sonrasında C# algoritma dilinde bulunan ToLower() metodu yardımıyla büyük harf olan kelimeleri küçük harflerine dönüştürür. Listede bulunan Etkisiz kelimeler (Stop words) listeden atılır. Sonrasında liste yeniden oluşturulur ve kelime kökü bulmak işlemi olan Lemmatization işlemi Zemberek kütüphane yardımıyla yapılır. Zemberek kütüphanesi Zemberek kütüphanesinin Microsoft Visual Studio'ya eklenmesi için Visual Stüdyo'nun üst menüsünde bulunan Araçlar (Tools) sekmesinden "NUGET Paket Yöneticisi (NUGET Package Manager) " bölümüne girilir. Paket Yöneticisi (Package Manager) bölümüne basılır , sonrasında açılan, paket Yönetici Konsolu (Package Manager Console) alanına "Install-Package

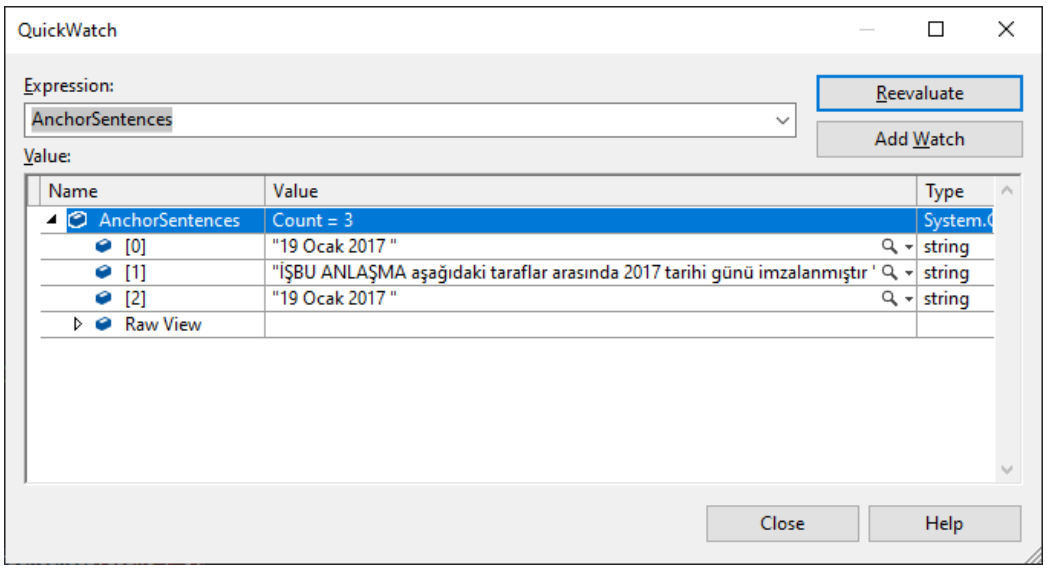
NZemberek -Version 0.1.0” komutu çalıştırılır ve Zemberek kütüphane projemize otomatik olarak dahil edilir.

Şekil 4 - Zemberek kütüphanesinin yüklenmesi

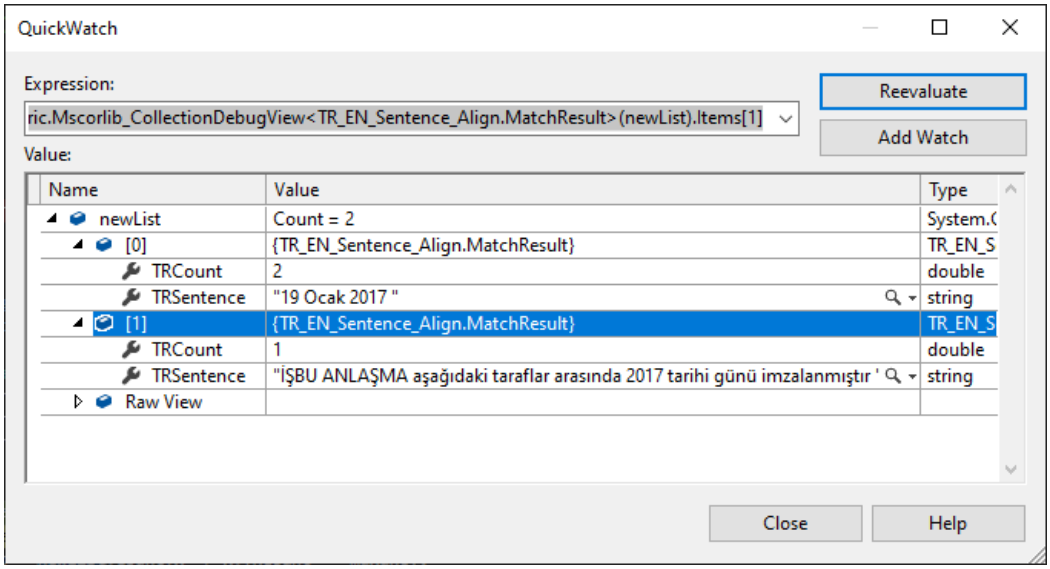
Zemberek kütüphanesi açık kaynak kodlu Türkçe Doğal Dil işleme kütüphanesidir. Java, Python ve C# desteği mevcuttur. Zemberek kütüphanesi içerisinde, Morfolojik analiz, anlam ayrımı, kelime üretimi, kelime kökü, kelime sınıflandırması, cümle sınıflandırması, yazım denetleyicisi, kelime önerme, metin düzenleme gibi paketleri mevcuttur. Eğer kelimenin kökü bulunursa listedeki kelime, kökü ile yer değiştirilir. Eğer bulunamazsa kelime olduğu gibi bırakılır. Sözlükte bulunmayan İngilizce kelime listesi içerisinde ilk elemanı alır ve Türkçe ilk cümlenin bulunduğu kelime listesi içerisinde aratılır ve eğer eşleşirse Türkçe cümleyi yeni bir liste oluşturup ekler ve sonrasında Türkçe metinler içerisinde bu işlemleri tekrarlamaktadır. Sonrasında diğer İngilizce sözlükte bulunmayan

İngilizce kelimeler ile Türkçe metinler içerisinde aramaya devam eder. Bulduklarını yeni listeye ekler.

Şekil 5 - Sözlükte bulunmayan kelimelerin geçtiği Türkçe cümleler

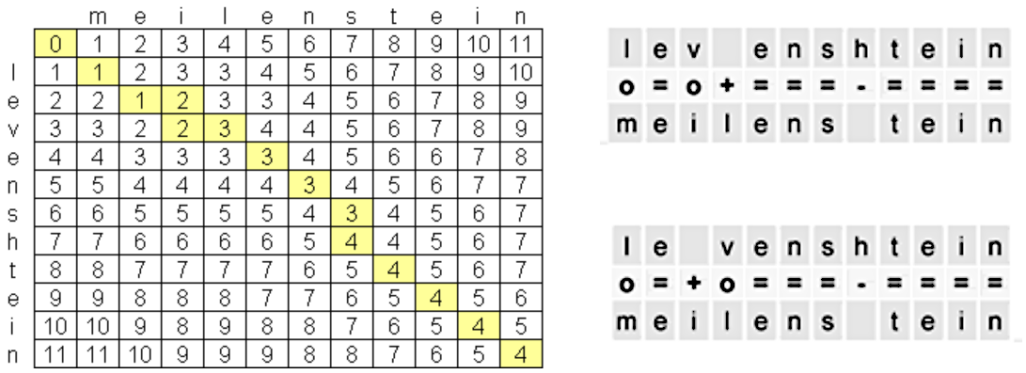
Sonrasında Türkçe cümlelerin bulunduğu yeni liste içerisinde cümleleri gruplar ve bir skorlama yapıp en fazla olan cümleyi alır.

Şekil 6 - Türkçe cümlelerin skorlanması

Bu sayede 1-1 karşılığını bulmuş olur. Eğer birden fazla en fazla cümle bulursa, 1-N ilişki bulmuş olur. Sonrasında N listesi içerisinde en fazla yakın olanını

bulmak için Levenshtein, mesafe algoritması kullanılmaktadır. Levenshtein mesafe algoritması 1965 yılında Vladimir Levenshtein ‘den adını almıştır. Levenshtein mesafe algoritması aynı zamanda düzenleme mesafesi olarakta adlandırılır. Levenshtein mesafe algoritması temel olarak iki kelimenin birbirine olan benzerliklerini hesaplamak amacıyla kullanılır. Arama motorlarının ve Office programlarının yazım denetimi yaparken kullandığı algoritmadır.

Şekil 7 - Levenstein örneği

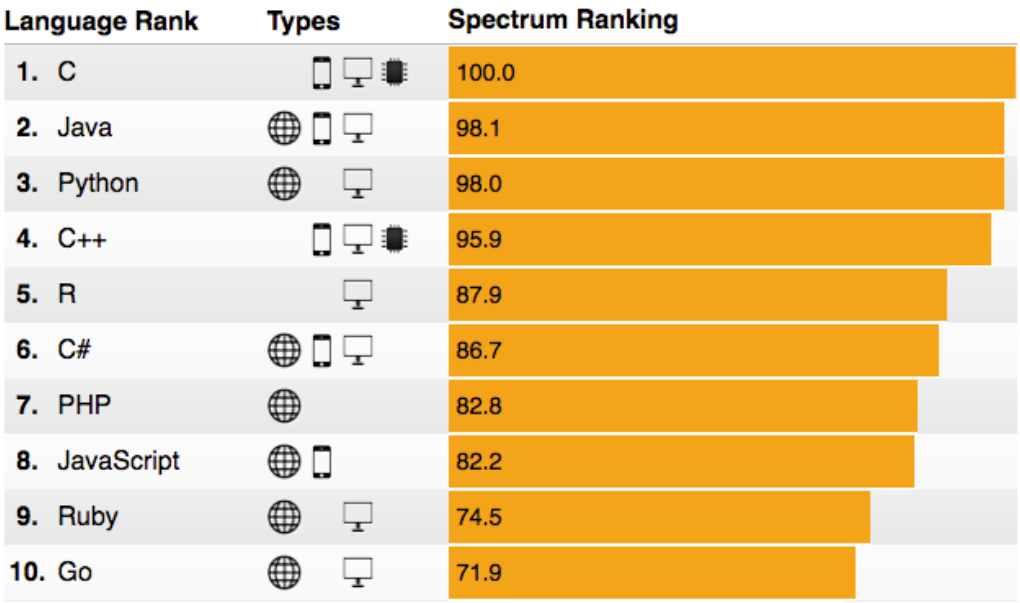
Levenshtein mesafe algoritması ile en benzer olan cümler bulur ve 1-1 ilişki kurulmuş olmaktadır. Eğer İngilizce cümlede hiç anchor kelime yoksa veya Türkçe cümlelerin içerisinde hiç geçmiyorsa, Levenshtein algoritması yardımıyla en benzer cümle bulunmaktadır. Bu işlem İngilizce cümleler bitene kadar devam etmektedir. Sonrasında bulunan İngilizce – Türkçe cümleler kullanıcıdan alınan dizin içerisinde bir metin dosyasını yazdırılmaktadır.

BÖLÜM 3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, cümle eşleme işlemi yapılması için gerekli yazılımların hazırlanması için gerekli bilgileri verilmektedir.

3.1 C# Programlama Dili Hakkında

C # (Sharp) programlama dili Microsoft firması tarafından, programlama dili olan C ve C++ ‘ın birleşmesinden türetilmiştir. Anders Heljsberg ve ekibi tarafından ilk olarak 2000 yılında geliştirilmesine başlanan ve 2002 yılında C# 1.0 olarak piyasaya sürülen C# programlama dili şuan 7.0 versiyonuna kadar geliştirmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir. 2016 yılında IEEE (Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Enstitüsü)’nün yaptığı araştırmaya göre dünyanın en popüler 6. Programlama dili olarak belirlenmiştir.

Şekil 8 - Dünyada C# kullanımı

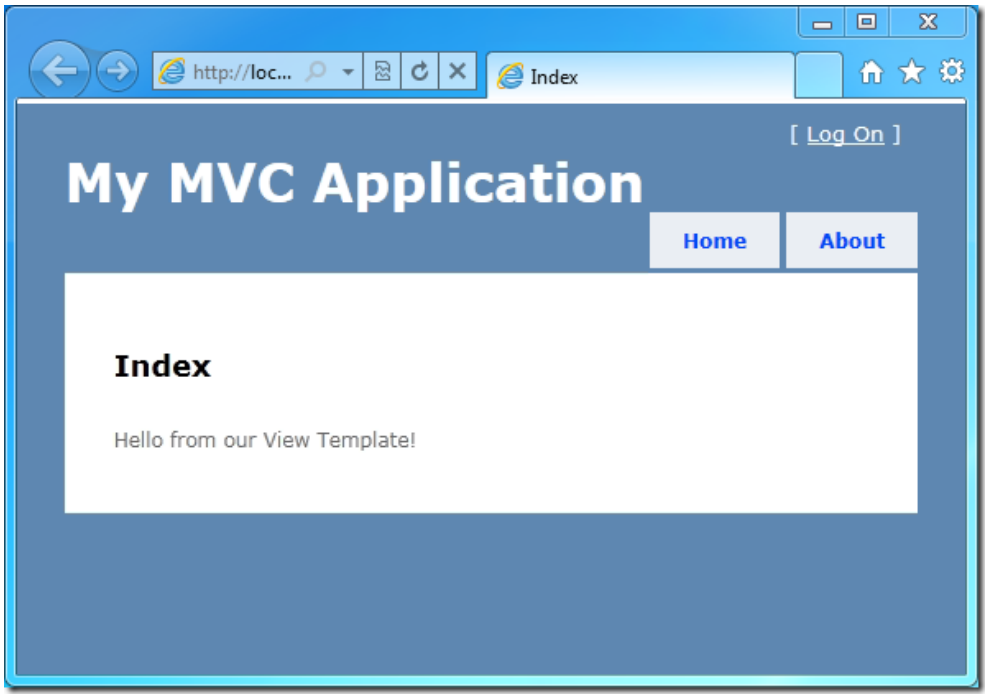
C# programlama dili aşağıdaki teknolojiler kullanılabilir.

- Web Web Uygulamaları (Asp.NET)
- Konsol uygulamaları
- Mobil uygulamalar
- Web servisleri uygulamaları
- DLL yazma
- Windows Form Uygulamaları
- Oyun tasarlama

3.1.1 Web Uygulamaları (ASP.NET)

ASP.NET ile web tasarımcılar, yazılımcılar web sitesi uygulamaları geliştirirken kullanılmaktadır. Web uygulamalarının içerisinde web formları mevcuttur. Uygulamanın görsel kısmı .aspx uzantılı dosyalarda, arka tarafta yazılan kod kısmı ise .aspx uzantılı dosyadan bağımsız bir şekilde .cs uzantılı dosyada bulunmaktadır.

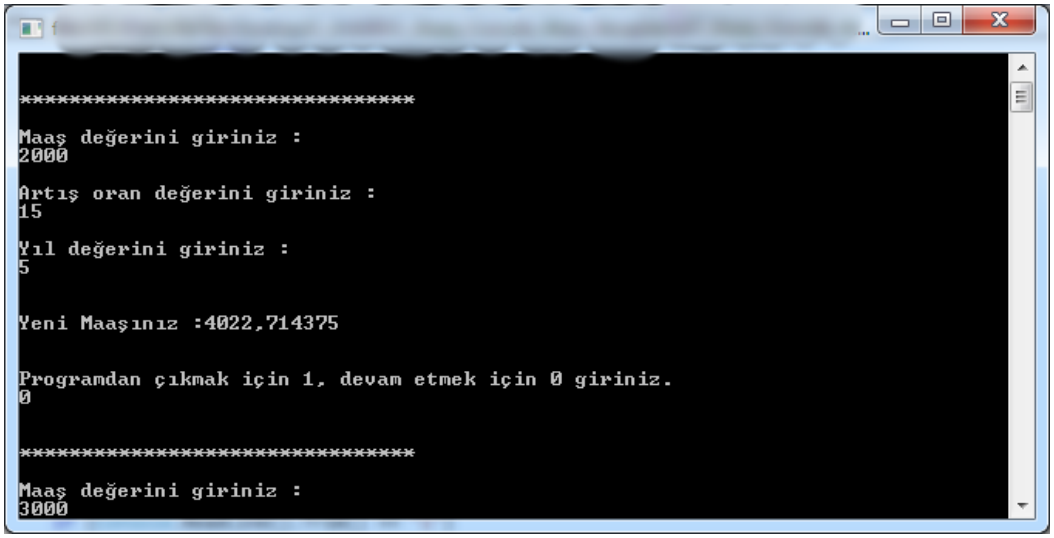
Web uygulamaları derlendikten sonra tek bir dosya olarak sunulmaktadır. Daha sonrasında Web sunucusunun IIS (İnternet Bilgi Servisleri - Internet Information Services) servisine yüklenir. Yüklenen web sayfasına istek gönderildiğinde, ilk olarak istek web sunucusuna gelir.

Şekil 9 - Web Uygulamaları (ASP.NET)

3.1.2 Konsol Uygulamaları

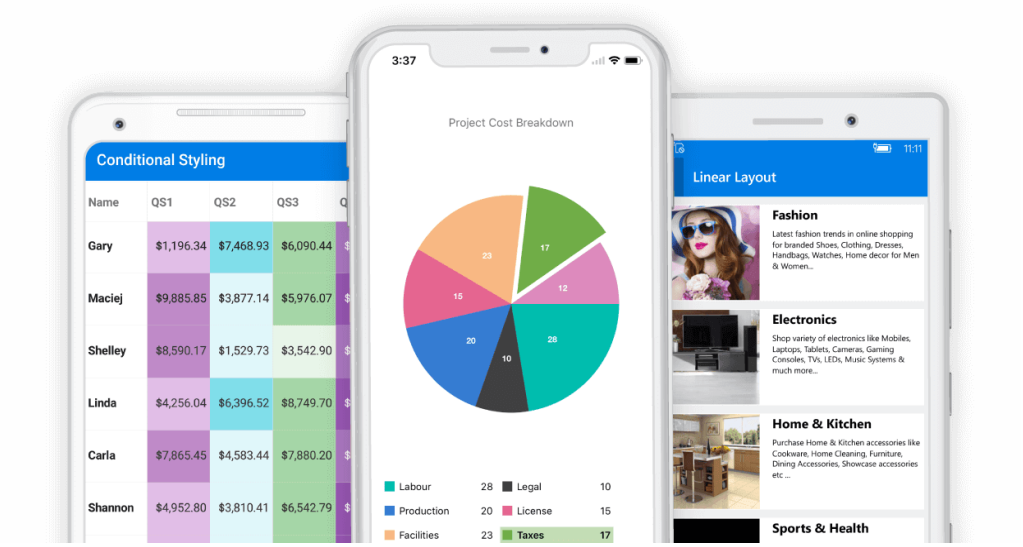
Grafiksel kullanıcı ara yüzünden çok, yazılımcı tarafından yazılan kodun Windows üzerinde bulunan CMD (Komut Satırı) , Kullanım amacı ise bazen uygulamaların grafik ara yüzüne ihtiyaç duyulmaz veya programlamayı öğrenirken kullanımı diğer uygulamalara göre daha hızlı bir yol olmaktadır.

Şekil 10 - Konsol Uygulamaları

3.1.3 Mobil Uygulamalar

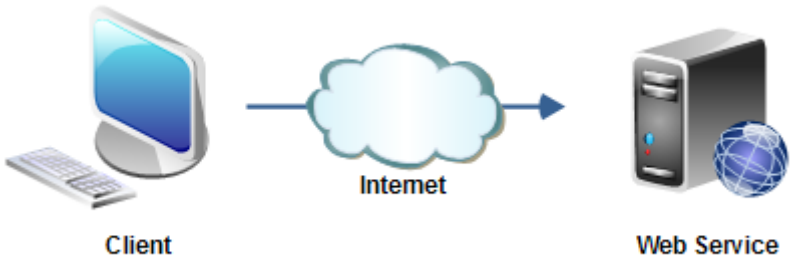
Windows Phone işletim sistemi olan telefon, tablet veya el terminalleri için uygulama geliştirme bölümüdür. Visual Studio 2015 ile birlikte Cross Platform (Çapraz Platform) desteği gelmiştir. Cross platform denildiğinde bir defa yazılan kodun farklı platformlarda çalışmasına denilmektedir. Xamarin geliştirme aracı ile Android, IOS ve Windows Phone uygulamalarını tek kodlama ile geliştirmemize olanak sağlamaktadır. Xamarin ile kod geliştirmenin en büyük avanajlarından bir tanesi Hibrit değil Native olarak uygulama geliştirme imkânı sağlamaktadır. Hibrit uygulama geliştirmenin en büyük avantajlarından bir tanesi de mesela geliştirdiğiniz uygulama ile telefonun kamerasını kullanmak istiyorsunuz. Bu noktada telefonun kamerasına direkt olarak erişebilmenize imkân sağlamaktadır. Bu sayede zaman ve maliyet açısından büyük avantajları mevcuttur.

Şekil 11 - Mobil Uygulamalar

3.1.4 Web Servis Uygulamaları

Web servis uygulamalarını kısacası veri iletimi için kullanılan sistemlerdir diyebiliriz Web servisler, HTTP protokolünü kullanarak veri alışverişi yapmaktadırlar. İstemci bilgisayar (client) tarafından gönderilen istekleri SOAP (Simple Object Access Protocol – Basit Nesne Erişim Protokol) XML yapısını kullanacak çalışmaktadır.

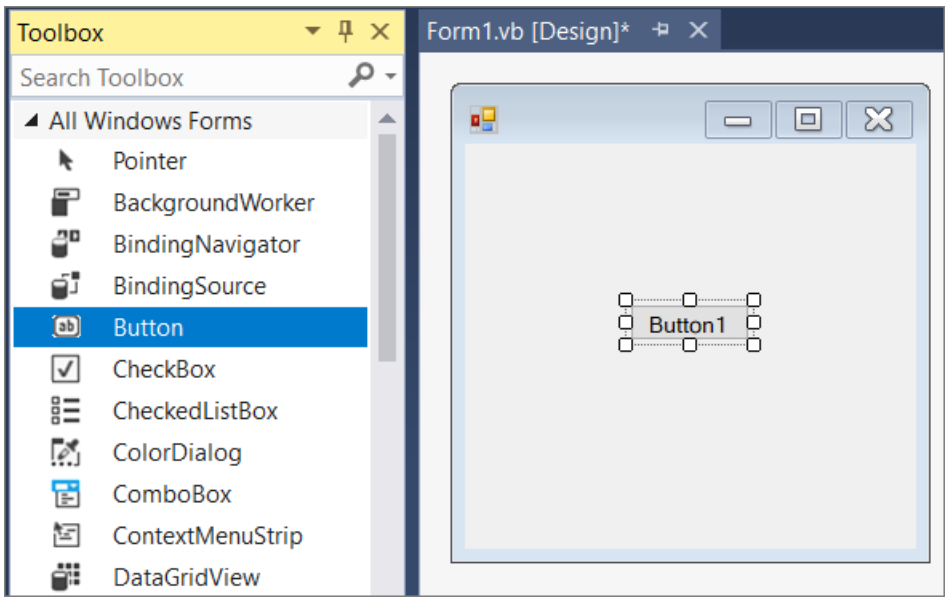
Şekil 12 - Web Servis Uygulamaları

3.1.5 DLL Uygulamalar

DLL, (Dynamic Link Library – Dinamik Bağlantı Kütüphaneleri), Microsoft tarafında Windows üzerinde farklı yazılımların faydalana bileneceği içerisinde makine dilinde çeşitli prosedürler içeren kitap dosyasıdır. Kullanım amacı bir den fazla programın kullanabileceği ortak bir kod havuzu olarak düşünülebilinir.

3.1.6 Windows Form Uygulamaları

Grafiksel kullanıcı ara yüzü olarak konsol uygulamalarından ayıran en büyük özelliklerinden biridir. Windows işletim sitemi üzerinde çalışıcak .exe içerisinde; Form, TextBox, CheckBox, DataGridView gibi sınıflara sahip uygulamaları içermektedir.

Şekil 13 - Windows Form Uygulamaları

3.1.7 Oyun Tasarlama

Unity sayesinde Windows, Android, Konsollar ve IOS için oyunlar tasarlamaya yarayan uygulamalardır. Unity, sayesinde C# ile kod yazma imkânı sağlamaktadır. C#'ın nesnesel programlama sayesinde büyük ölçekli projeleri kolayca uygulama imkânı sunmaktadır.

BÖLÜM 4. SONUÇ

Bu tez çalışmamda cümle eşleşme işlemi yapılarak, birebir çevirisi yapılmış hukuk ağırlıklı 398 adet Türkçe – İngilizce birebir çevirisi yapılmış cümle sonrasında 137 tane cümleyi doğru olarak hizalama işlemini gerçekleştirilmiştir. Toplamda 398 cümle içerisinden %34.4 gibi bir başarı elde edilmiştir. Bu 398 cümle içerisinde toplam 185 cümle içerisinde sözlükte olmayan kelime bulunmaktadır. Bu sayı toplamda 398 cümle içerisinde %46 gibi bir orana denk gelmektedir. Belirtilen 185 cümle içerisinde toplamda sözlükte olmayan kelime sayısı toplam 388'dir. Sözlükte bulunmayan kelime ile eşletirilebilen cümle sayısı 15'dir. Sözlükte bulunmayan kelime kullanılarak birden fazla eşletirilebilen cümle sayısı 58'dir. Bunlardan 38 tanesi Levenstein mesafe algoritması ile doğru eşleşmektedir. İçinde 213 tane cümle içerisinde sözlükte bulunmayan kelime yoktur. Bu cümleleri Levenstein mesafe algoritması ile cümleleri hizalamak istediğimizde, cümlelerden 84 tanesi doğru olarak cümlelerin hizalandığı gözlemlenmiştir. Bu tez çalışmamızı hukuk metinleri üzerinde gerçekleştirdik. İkinci veri seti, teknoloji alanındaki cümleleri içermektedir. 267 cümle içerisinde 147 olarak hizalama işlemini gerçekleştirilmiştir. Bu sayı toplamda 267 cümle içerisinden %55 gibi bir başarı elde edilmiştir. Bu 267 cümle içerisinde toplam 207 cümle içerisinde sözlükte olmayan kelime bulunmaktadır. Toplamda 267 cümle içerisinde %77.5 gibi bir orana denk gelmektedir. Bu 207 cümle içerisinde toplamda sözlükte olmayan kelime sayısı toplam 523'dir. Sözlükte bulunmayan kelime kullanılarak eşletirilebilen cümle sayısı 96'dir. Sözlükte bulunmayan kelime ile birden fazla eşletirilebilen cümle sayısı 76'dir bunlardan 32 tanesi Levenstein mesafe algoritması ile doğru eşleşmektedir. İçinde 60 tane cümle içerisinde sözlükte bulunmayan kelime yoktur. Bu cümleleri Levenstein mesafe algoritması ile cümleleri hizalamak istediğimizde, cümlelerden 19 tanesi doğru olarak cümlelerin hizalandığı gözlemlenmiştir. Yapılan algoritma sonrasında bilimsel, teknoloji gibi metinlerde sözlükte bulunmayan ve metin içerisinde kendini tekrarlamayan kelimelerin sayısı arttıkça cümle hizalama başarı oranın arttığı sözlükte bulunan ve kendini tekrarlayan kelime sayısının kitap, roman, hikâye gibi metinlerde ise cümle hizalama başarı oranın düştüğü gözlemlenmiştir.

Tablo 1 - Hukuk içerikli metinlerdeki cümle ve kelime sayıları

Anchor Bulunan Cümle Sayısı	Toplam Anchor Sayısı	Anchor Geçmeyen Cümle Sayısı	Toplam Cümle Sayısı
185	388	213	398

Tablo 2 - Hukuk içerikli metinlerdeki cümle eşleme işleminden sonra ki cümle sayısı

Anchor Geçmeyen Levenstein İle Doğru bulunan Cümle Sayısı	Birden Fazla Anchor Geçen Levenstein İle Doğru bulunan Cümle Sayısı	Anchor İle Eşlesen Cümle Sayısı	Toplamda Doğru Eşleşen Cümle Sayısı
84	38	15	137

Tablo 3 - Teknoloji içerikli metinlerdeki cümle ve kelime sayıları

Anchor Bulunan Cümle Sayısı	Toplam Anchor Sayısı	Anchor Geçmeyen Cümle Sayısı	Toplam Cümle Sayısı
207	523	60	267

Tablo 4 - Teknoloji içerikli metinlerdeki cümle eşleme işleminden sonra ki cümle sayısı

Anchor Geçmeyen Levenstein İle Doğru bulunan Cümle Sayısı	Birden Fazla Anchor Geçen Levenstein İle Doğru bulunan Cümle Sayısı	Anchor İle Eşlesen Cümle Sayısı	Toplamda Doğru Eşleşen Cümle Sayısı
19	32	96	147

4.1 Gelecekte Yapılabilecek Çalışmalar

Bu tez çalışmamda İngilizce metin içerisinde geçen cümlede “45’th” olan bir kelimenin Türkçe ’ye çevirisinde “45’inci” olarak çevrildiğini tespit edilmiştir. “45’th” sözlükte olmayan kelime olduğu için, Türkçe cümleler arasında karşılığını bulamamaktadır. Bunun gibi kelimeleri yakalayıp eğer Türkçe metin içerisinde yoksa Jaccard mesafesi benzerlik algoritması ile en yakın değeri alınıp sonrasında hizalama işlemi yapılabilir.

KAYNAKÇA

[1] «A brief history of Natural Language Processing,» 1996. [Çevrimiçi]. Available: https://www.cs.bham.ac.uk/~pjh/sem1a5/pt1/pt1_history.html. [Erişildi: 15 12 2019].

[2] «Why Natural Language Processing (NLP) is a core AI Technology,» 2018. [Çevrimiçi]. Available: https://witanworld.com/article/2018/10/28/naturallanguageprocessing-nlp/. [Erişildi: 11 12 2019].

[3] T. A. S. Foundation, «Apache OpenNLP Developer Documentation,» 2011. [Çevrimiçi]. Available: https://opennlp.apache.org/docs/1.9.1/manual/opennlp.html. [Erişildi: 29 11 2019].

[4] A. M. G. T. G. Şerafettin Taşçı, «Compiling a Turkish-English Bilingual Corpus and Developing an Algorithm for Sentence Alignment,» 2006. [Çevrimiçi]. Available: https://www.cmpe.boun.edu.tr/~gungort/papers/Compiling%20a%20Turkish-English%20Bilingual%20Corpus%20and%20Developing%20an%20Algorithm%20for%20Sentence%20Alignment.pdf. [Erişildi: 15 10 2019].

[5] Ş. T. Ahmet Mustafa Güngör, «Turkish - English Sentence Alignment,» 2006. [Çevrimiçi]. Available: https://www.cmpe.boun.edu.tr/~gungort/undergraduateprojects/Turkish-English%20Sentence%20Alignment.pdf. [Erişildi: 10 09 2019].

[6] A. L. P. A. Committee, «COMPUTERS IN TRANSLATION AND LINGUISTICS,» Washington, D. C., 1966.

[7] E. D. Liddy, «Natural Language Processing,» New York, 2001.

[8] W. C. K. Gale, «A program for aligning sentences in bilingual,» 1993.

[9] J. C. L. R. L. M. Peter F. Brown, 29th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics, California, Berkeley: Association for Computational Linguistics, 1991, p. 169–176.

[10] C. M. a. H. Schütze, Foundations of Statistical Natural Language Processing, Cambridge, 1999.

[11] M. S. a. P. X. Peng Li, «Fast-Champollion: A Fast and Robust,» Beijing, 2010.

[12] A. H. a. S. I. Omurca, «*Türkçe Metin Özetlemede Melez Modelleme*,» Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen Ve Mühendislik Dergisi, 2015.